

Tok Fosse til teaterscena i New York

– Eg må sørgje for at New Yorks teaterpublikum får oppleve denne dramatikaren, tenkte Sarah Cameron Sunde, men oppdaga fort at den britiske omsetjinga ikkje ville fungere i USA.

OMSETJING

MARIANNE SUNDE
mariasu@online.no

Amerikanske Sarah Cameron Sunde var 26 år gammal, på besøk hos slektningar i Oslo, som tok henne med til Torshovteatret for å sjå *Vinter* av Jon Fosse.

– Slektingane hadde bede meg lese dramaet før vi gjekk i teateret. Eg hadde arbeidd i tre år som teaterregissør i New York og las mange teaterstykker på denne tida. Men dette gjorde noko med meg. Eg vart bergtatt og rørt, eg kjende ei djup tilknytning til stykket.

USA-PREMIERE I 2004

Det var i 2003. No, 20 år seinare, har Sarah Cameron Sunde omsett til saman seks skodespel av Fosse. Desse fem har ho også regissert (år for teaterproduksjon i parentes): *Natta syng sine songar* (2004), *Dødsvariasjonar* (2006), *Sa ka la* (2008), *Ein sommars dag* (2012), *Draum om hausten* (2013). I tillegg har ho omsett *Svevn*.

Da ho i 2004 hadde USA-premiere på det første dramaet av Fosse, var forfatteren sjølv til stades, og det vart gode kritikkar i New York Times og andre store aviser. Dette var første gong Fosse fekk positive meldingar på ei teateroppsetjing i eit engelsktalande land. Dei gode kritikane har halde fram, og ho har heile tida hatt eit nært samarbeid med Jon Fosse.

I videosamtale med Dag og Tid fortel ho frå New York at ho innleiingsvis hadde tenkt berre å regissere Fosses skodespel. Ho las gjennom bøkene ho hadde teke med frå Noreg. Far hennar er norsk, og da ho var tolv år, budde ho i sju månader hos slektningar og gjekk på skule i Drammen. Ho hadde lært nok norsk til at ho kunne lese Fosse.

– Men korleis kunne eg overtyde ein teaterprodusent i New York som ikkje las norsk? Eg gjekk på biblioteket for å finne ei engelsk omsetjing. Det einaste dei hadde, var den britiske omsetjinga av *Natta syng sine songar*. Eg

I 2004 sette Sarah Cameron Sunde opp *Natta syng sine songar* i New York, ho hadde omsett skodespelet og hadde også regi. For første gong fekk Jon Fosse positive meldingar på ei teateroppsetjing i eit engelsktalande land, mellom anna var det god kritikk i New York Times. Louis Cancelmi i rolla som den unge mannen. Foto: Jim Baldassare

forstod at den omsetjinga ikkje ville fungere.

KLASSESKILJE

Ho tok kontakt med Jon Fosse for første gong, og han sende henne to andre forsøk på amerikanske omsetjingar, den eine var altfor litterær, den andre altfor amerikansk, seier ho.

– Ingen av desse tre versjonane gjorde det som skodespelet gjorde på nynorsk. Eg valde å lage mi eiga omsetjing, eg ville vere tru mot Fosses tekst så langt som mogleg, og da måtte eg gå direkte til kjelda.

Sunde fortel at ein i USA har for vane å bruke britiske omsetjingar fordi ein ofte manglar midlar, men meiner at det ikkje alltid fungerer kulturelt.

– Den britiske tittelen av *Natta syng sine songar* var *Nightsongs*, men eg visste at ein meir poetisk tittel ville vere mykje betre for det amerikanske teaterpublikummet. Det måtte bli *Night Sings Its Songs*. Eit eksempel på ulikskap mellom USA og Storbritannia er klasse spørsmålet. «Du må berre setje deg ned» i den britiske omsetjinga var «Do sit down», noko som er fint for det britiske publikummet, men ikkje i USA, ingen ville seie det så formelt. I våre øyre ville det ha høyrte ut som ein snakka til dronninga av

England, eller iallfall nokon som er veldig rik, som har ein høgare status og som ein snakkar formelt til. Vi ville sagt «You can have a seat», og det var slik eg omsette det. Gjennom denne replikken forstod eg korleis ein kunne lese feil klasse ut av karakterane. Ein må ta utgangspunkt i den lokale kulturen i omsetjing.

og enda oftast opp med «yeh».

Ho arbeidde med skodespelarane for å finne mangfaldet av tydingar av dette vesle ordet.

– «Jo» hadde mange ulike tydingar for meg. I mi omsetjing vart «jo» også omsett til «like», «y'know», «well», men det var alltid noko som hjalp teksten til å leve i kroppen til skodespelarane og gje leietråd til

det avgjerande å omsetje for den kulturen ein arbeider i, og omsetje spesielt for produksjonen.

DET UENDELEGE

I teatermiljøet sitt har Sunde også skapt ein tenketank for å ivareta det kunstnariske i omsetjingar av drama, og dei legg vekt på lagarbeid. Det er to vilkår som er heilt fundamentale for dette, ifølgje tenketanken: at minst ein person forstår begge kulturar og kan begge språk, og at minst ein person forstår teaterspråket og korleis handling fungerer i eit teaterstykke. Sunde har også samarbeidd med den norske skodespelaren Anna Guttormsgaard og den norske dramaturgen Oda Radoor.

– Det vakre, og gleda, ved å omsetje Fosse er korleis han på enklaste vis greier å seie noko på kvardagsspråket som har det aller største rom for eksistensiell og open tolking. For meg handla det om korleis ein kan utforme mysteriet. Det er noko eg kjenner når eg les Fosse på nynorsk, det er så godt utforma, og det er så vanskeleg å omsetje. Eg tenkjer alltid på omsetjing som at ein går mot det uendelege, fordi ein kan aldri få det eksakt slik som forfatteren har tenkt, men ein kan kome nærare og nærare og nærare, avsluttar Sarah Cameron Sunde.

– I mi omsetjing vart «jo» omsett til «yeh», «like», «y'know» og «well».

Sarah Cameron Sunde, omsetjar og regissør

«JA» OG «JO»

Men det vart ei utfordring å omsetje dei munnlege orda «ja» og «jo» som teksten er fylt av i Jon Fosses munnlege språk i dramaet.

– Den britiske versjonen eliminerte alt dette. Men eg trur desse fyllorda er avgjerande for å forstå skodespelet. Difor arbeidde eg for å finne det tilsvarande amerikanske fyllordet som fungerte for oss,

kompleksiteten i det som hende.

Sunde understrekar at når ein omset drama, vil det alltid vere ting som er uomsetjelege. Det er ei utfordring. Teaterframsyningar skal oppleast live, ein kan ikkje berre omsetje tekst rett fram, ein må også omsetje den underliggjande handlinga. Handling vil alltid vere kulturell. Det vil også finessar og humor vere. Difor er

Sist dei møttest i Oslo, snakka Sarah Cameron Sunde og Jon Fosse om vidare samarbeid. Her er selfie etter lunsj på Kaffistova i august 2023. Foto: Sarah Cameron Sunde

Introduced Fosse to the New York theater scene

“I have to make sure that New York audiences can experience this writer’s work,” thought Sarah Cameron Sunde. The writer was Jon Fosse, awarded the 2023 Nobel Prize in Literature.

MARIANNE SUNDE
mariasu@online.no

American Sarah Cameron Sunde was 26 years old and visiting relatives in Oslo when they took her to the Torshovtheatret, which is part of the National Theater, to see *Vinter* / Winter by Jon Fosse.

---"My family suggested I read the play ahead of time. I had worked as a theater director in New York for three years and was reading lots of plays at that time. But the *Vinter* text did something new. I was captivated and moved, and felt a deep connection to the play."

USA PREMIERE IN 2004

That was in 2003. Now, 20 years later, Sunde has translated a total of six plays by Fosse. She directed five U.S. premiere productions (the years for production is in parentheses): *Night Sings Its Songs / Natta syng sine songar* (2004), *Deathvariations / Dødsvariasjonar* (2006), *Sa ka la* (2008), *A Summer Day / Ein sommars dag* (2012) and *Dream of Autumn / Draum om hausten* (2013). She also translated *Sleep / Svevn*.

In 2004, when she mounted the debut of Fosse’s work in the USA, Fosse traveled to New York for the opening, and the production generated good reviews in the New York Times and other publications. It was the first time Fosse received positive reviews for an English-language production. The good reviews continued with subsequent productions, as did the close collaboration with Jon Fosse.

In a recent video conversation from New York, Sunde said that she initially only intended to direct Fosse’s plays. She read through the books of plays she had brought home from Norway. Her father is Norwegian and when she was 12 years old she spent seven months living with Norwegian relatives and going to school in Drammen. She had learned enough Norwegian to be able to read Fosse.

--- “But how could I convince a theater producer in New York who couldn’t read Norwegian? I went to the New York Public Library. The only English translation available at that time was the British translation of *Natta syng sine songar*. I understood that wasn’t going to work.”

CLASS DIFFERENCES

She contacted Fosse and he sent two American-English translations, but one felt too literal of a translation and the other was too American, she said.

---“None of the three versions were doing what Fosse’s text does in Norwegian (Nynorsk/ New Norwegian). So I decided to do my own translation. I wanted to be as true to his text as possible, and that meant I had to go directly to the source.”

Sunde said that in the USA it is common to use British translations for European and other foreign plays because theaters often lack funds to commission new translations, but this doesn’t always work from a cultural perspective.

-- “The British title of *Natta Syng Sine Songar* was *Nightsongs*, but I knew that a more poetic title would be better for American theater audiences. It had to be *Night Sings Its Songs*. Another example of the difference between the USA and the UK is a question of social class. “Du må berre setje deg ned” in the British version was translated as “Do sit down,” something that may work for the British public but not in the USA, where no one would say this so formally. To our American ears, this would sound like you are talking to the Queen of England or at least someone who is very rich, who has a higher status or upper class. We would say, “You can have a seat” and that was how I translated it. It was through this line that I understood how the wrong social class could be read into the characters. It’s important to start with the local culture as the point of departure for translations.”

“JA” and “JO”

It was a challenge to figure out how to deal with simple and commonly spoken words such as “ja” and “jo” that are repeated throughout Fosse’s text.

---“The British texts simply eliminated these words, but I think the repetition of these “filler words” is crucial to understanding the play. I worked to find the American equivalent and ended up with “yeh” for “ja”.

Sunde worked with the actors to find the myriad of meanings in how this little word was used.

-- “Jo” had many meanings and different ways of being expressed. In my translations, I used typical American spoken words such as “like”, “y’know” and “well.” Small filler words that help the text live in the bodies of the actors and give clues to the complexity of what is happening.”

Sunde emphasizes that “in translating plays there are always things that are ‘untranslatable’. That is the challenge. Plays are meant to be experienced live, one cannot simply translate text; one must translate the action that lies *underneath* the text. Action will always be cultural. So will subtleties and humor. Therefore, it is imperative to translate specifically for the culture that one is working in and to translate specifically for production.”

THE INFINITE

In her theater community, Sunde co-founded a “Translation Think Tank” to advocate for the artistic work that goes into translating theatrical texts, with an emphasis on teamwork and collaboration. There are two conditions that are absolutely fundamental in this process, according to the Translation Think Tank: at least one person on the team understands both cultures and can speak both languages, at least one person understands theatrical language and the way actions function in a

play. Sunde has also worked with the Norwegian actress Anna Guttormsgaard and the Norwegian dramaturg Oda Radoor.

---"The beauty and joy of translating Fosse is in his ability to use the simplest everyday language to convey vast existential ideas with room for many interpretations. For me, it is about working with the mystery and holding the tension. There is something I feel when I read Fosse in Nynorsk; it is so well crafted, and it's difficult to translate. I always think of translation as moving towards infinity, because you can never get it *exactly* as the author intended, but you can get closer and closer and closer," concludes Sarah Cameron Sunde.

Photos:

1. The last time they met in Oslo, Sarah Cameron Sunde and Jon Fosse talked about future collaboration. Here is a selfie after lunch at Kaffistova in August 2023. Photo: Sarah Cameron Sunde
2. In 2004, Sarah Cameron Sunde produced *Night Sings Its Songs* in New York with Oslo Elsewhere. She translated and directed the work. Jon Fosse received his first positive English-language reviews. Photo: Jim Baldassare